

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного
музею України,
старший науковий
співробітник ДНПБ України
ім. В.О. Сухомлинського,
доктор педагогічних наук

175 років від дня народження Еллен Кей (Ellen Key; 1849–1926), шведської педагогині, письменниці

Еллен Кей народилася 11 грудня 1849 в м. Сундхольм у родині Еміля Кея, засновника Шведської аграрної партії. Її мати Софі Кей походила з аристократичної сім'ї з півночі Швеції. Кей отримала домашню освіту, з дитинства багато читала. Коли Еллен виповнилося двадцять, її батька обрали до Риксдагу і сім'я переїхала в Стокгольм.

У 1874 Еллен вирушила в Данію, де викладала в народних школах для сільських жителів. У 1880 стала викладачкою в школі Анни Уїтлок для дівчаток в Стокгольмі (Anna Whitlock's girls school), де працювала близько 20 років. У цій експериментальній школі ученицям надавали свободу, захоплювали їх самостійність, лекції проводили у затишній вітальні. Водночас читала лекції для дорослих: з історії та

Грудень 2024. Постаті

літератури в Стокгольмському робітничому інституті, про свободу слова і преси – в студентській асоціації «Верданді». Була однією із популярних викладачок, володіючи ораторським мистецтвом, збирала повні зали слухачів. Через здібність до чіткого і влучного висловлення думки, вміння зацікавити будь-яку аудиторію її вважали однією із найкращих ораторок Швеції.

Авторка книги «Століття дитини» (1900), один із розділів якої – «Школа майбутнього» – присвячений детальному опису експериментальних шкіл, що з'явилися в останні десятиліття XIX ст. Такі школи сприяли переосмисленню традиційної практики викладання, активному застосуванню новітніх методів навчання, підтримці творчої активності учнів, фізичному вихованню та психологічному комфорту вихованців. Саме ці школи (їх налічувалося по всій Європі більше сотні) стали рушіями педагогічної науки і практики. Ідеї Кей базувалися на принципах «вільного виховання», які передбачали визнання дитини як самостійної особистості з правом на розвиток відповідно до її індивідуальних схильностей і здібностей. Основною метою виховання, на думку Кей, було сприяти природному, гармонійному розвитку дитини, уникаючи примусу та авторитарного впливу.

Реформаторські концепції Е. Кей щодо ідей вільного виховання дітей на початку XX ст. викликали значний резонанс у суспільстві, привертаючи увагу науковців, педагогів, батьків та широкого загалу. Її дослідження публікувалися у численних працях великими тиражами, що стимулювало дискусії на різних рівнях. Оскільки Кей була не лише педагогинею, але й талановитою письменницею,

її твори відзначалися доступністю викладу складних ідей та емоційно насиченим стилем. Це сприяло популярності її праць, які стали одними з найвідоміших у педагогічній літературі Європи, особливо серед жіночої аудиторії. Книга «Століття дитини» була перекладена майже всіма європейськими мовами (в Німеччині вона витримала 26 видань). Ця праця стала ідеологічною платформою нової педагогіки, сприяючи популяризації сучасних освітніх практик, формуванню прогресивного мислення у галузі педагогіки не лише серед фахівців, а й серед батьків, яким вона передусім і призначалася.

Померла 25 квітня 1926.

125 років від дня народження Івана Пільгука (1899–1984), письменника, літературознавця, педагога

Народився 20 грудня 1899 у с. Решетилівка, нині смт на Полтавщині. Закінчив 2-річні педагогічні курси в Полтаві (1917). Вчителював у сільській школі. Закінчив аспірантуру при Харківському університеті (1935). У 1942–48 – науковий співробітник Інституту літератури АН УРСР. Доктор філологічних наук (1958), професор (1959). Від 1948 викладав у Київському педагогічному інституті. Долучився до повернення імені Бориса Грінченка в український культурний контекст: на урочистому вечорі з нагоди 100-річчя з дня

народження Б. Грінченка, що відбувся в інституті, виголосив доповідь «Борис Дмитрович Грінченко – класик української літератури» (1963). Під керівництвом І. Пільгука Василь Яременко захистив першу в Україні кандидатську дисертацію «Прозова творчість Бориса Грінченка» (1969). Ідея створення Центру грінченкознавства у Київському педінституті під керівництвом професора І. Пільгука та за участю В. Чорновола в 1960-х була похована радянськими спецслужбами.

Іван Пільгук – учитель і наставник декількох поколінь педагогів, автор численних підручників із української літератури для середніх і вищих шкіл: «Українська література. 9 клас» (1938), «Хрестоматія з української літератури для 9 класу середньої школи» (1941), «Історія української літератури: література другої половини XIX ст.: підручник для студентів факультетів мови і літератури педагогічних інститутів» (1966, у співавторстві), «Українська література. Підручник для 8 класу середньої школи» (1972, у співавторстві) та ін. Звертався також до історії освіти: у статті «М.І. Костомаров. До 150-річчя з дня народження» (1967) висвітлював педагогічну діяльність Миколи Костомарова.

Інтерес І. Пільгука до життєписів видатних людей вилився у низку художньо-біографічних повістей: «Грозний ранок» (1968, про Івана Котляревського), «Повій, вітре!» (1969, про Степана Руданського), «Дуби шумлять» (1970; 1990, про Панаса Мирного), «Григорій Сковорода» (1971), «Пісню снує Черемош» (1973, про Юрія Федьковича), «Іван Карпенко-Карий (Тобілевич)» (1976), «Марія Заньковецька» (1978), «Сонячні розсипи» (1982, про Сергія Васильківського), «Немеркнучі легенди» (1986, про Семена

Гулака-Артемівського) та ін. З його ґрунтовними передмовами вийшли «Вибрані твори» (1969) та книга «Поезії» (1970) Пантелеймона Куліша. Вагому сторінку наукової і творчої діяльності І. Пільгука присвячено Тарасові Шевченку: книги «Т.Г. Шевченко – основоположник нової української літератури» (1954; 1963), брошури «Тарас Шевченко (Повісті)» (1950), «Сатира Т.Г. Шевченка» (1954) та ін., а також шевченкознавчі статті, опубліковані упродовж кількох десятиліть у різних виданнях.

Помер 18 липня 1984 у Києві.

130 років від дня народження Олександра Ведміцького (1894–1961), літературознавця, поета, педагога

Олександр Ведміцький народився 22 грудня 1894 в Прилуках. У 1917 закінчив Полтавський учительський інститут й відтоді вчителював у містечку Городищі на Полтавщині та в Прилуках.

Літературну діяльність розпочав у 1920-х, писав під власним прізвищем, а також під псевдонімами О. Метеорний, Метеор та ін. У 1922–30 мешкав у Прилуках, очолював філію селянських письменників «Плуг». Тут же вийшли і його перші збірки віршів та гуморесок «В ореолі» (1924) та «З ліхтарем по селах» (1925). У Харкові побачили світ збірки «Шумить тополя» (1927), «Агітатори» (1927), «Покоси» (1929), «Халабуда і Стрибунець» (1930), «Вугіль» (1931).

Переїхавши до Харкова у 1930, навчався в аспірантурі

Інституту літератури імені Т. Шевченка, опублікував у періодичній пресі десятки статей, рецензій і бібліографічних оглядів, серед яких ґрунтовну працю «Літературна дискусія, 1925–1928» (1932). У 1930-х ім'я О. Ведміцького, як і багатьох інших письменників, все рідше з'являється на сторінках української періодики й нарешті зовсім зникає.

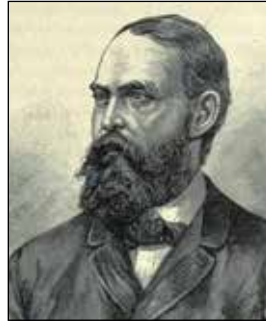
Рятуючись від хвилі репресій, що накрила Україну, він змушений був покинути батьківщину. Свідомо відмовившись від поезії, у 1938 захистив кандидатську дисертацію у Ленінградському педагогічному інституті, що стало важливим кроком у його науковій кар'єрі. У 1939 розпочав роботу в Ставропольському педагогічному інституті, де працював до 1950. Потім переїхав до Орська, де продовжив свою педагогічну діяльність в Орському педінституті. Тут він викладав курси «Вступ до літературознавства», «Фольклор» та «Методика викладання літератури». Крім основної роботи, активно займався громадсько-педагогічною діяльністю: читав лекції для вчителів, керував гуртком з методики викладання літератури, виступав із популярними лекціями з літературознавства.

Перебування в шевченківських місцях стало джерелом натхнення для О. Ведміцького, викликавши у нього глибокий і жвавий інтерес до вивчення життя та творчості Тараса Шевченка. Вивчаючи життя поета на засланні, публікує численні статті і розвідки: «Шевченко на Аральському морі», «Шевченко в Орську», «Т.Г. Шевченко і М.В. Гоголь», «Творчість Шевченка в Орському засланні» та ін. Кульмінацією цих досліджень стало видання у 1960 монографії, присвяченої перебуванню Кобзаря в Оренбурзькому засланні, яка мала лягти в основу його докторської дисертації.

Він готувався захищати її в Україні, у Києві.

Помер 18 жовтня 1961 в Орську, де й похований.

180 років від дня народження Євгена Желехівського (1844–1885), лексикографа, фольклориста, педагога

Євген Ієронімович Желехівський народився в с. Жижевичі на Львівщині 24 грудня 1844 в сім'ї греко-католицького священника. Середню освіту здобув у гімназії міста Бережани на Тернопільщині, вищу – на філософському факультеті Львівського університету (1869). У 1870–71 обіймав посаду суплента (помічника вчителя), викладав історію, українську і латинську мови в Перемишльській гімназії. Починаючи з 1872 й до кінця життя викладав у Станіславській гімназії українську і класичні мови. Один із засновників товариства «Просвіта» у Львові (1868); 1877 організував її філію у Станіславі та був обраний її головою.

Головним для Є. Желехівського в науковій сфері була організація навчання в школах рідної мови й укладання фундаментального словника української мови. Найважливішою його науковою працею є «Малорусько-німецький словник», який з 1882 почав виходити у Львові окремими випусками, а повністю двотомний словник побачив світ у 1886. Словник містить понад **64 тис.** слів, уживаних як у південноукраїнській,

так і в підросійській Україні. Свого часу він був найповнішим джерелом для ознайомлення з лексикою української мови, відіграв важливу роль у поширенні нової української літературної мови в Галичині та витісненні з ужитку «язичія». У словнику була застосована «желехівка» – розроблений Желехівським фонетичний правопис, який згодом (1892) був запроваджений у шкільництві Австро-Угорщини як обов'язковий, а також використовувався у виданнях Наукового товариства імені Шевченка у Львові. В основу «желехівки» покладено «кулішівку» з певними вдосконаленнями: вилучено літеру «ять» і твердий знак у кінці слів і після префіксів, усунуто декілька літер для позначення звуків «і» й «и». «Желехівка» мала 34 літери. Б. Грінченко в «Огляді української лексикографії» назвав словник Є. Желехівського «коштовним здобутком української лексикографії» і зазначив: «Се був перший великий і доведений до краю український словник».

Автор історичних розвідок, статей і рецензій з історії українського письменства і малярства, етнографічних нарисів, фольклористичних публікацій, коротких оповідань, які підписував псевдонімом І. Соколик. Дописував до львівських видань «Нива», «Правда», «Діло», «Батьківщина», а також до «Газети для народних учителів», що виходила в Будапешті українською мовою. Листувався з М. Драгомановим, Я. Головацьким, О. Огоновським, Ю. Федьковичем, О. Кониським, І. Нечуй-Левицьким та ін.

Коротке життя вченого (41 рік) було сповнене активною громадською діяльністю, відданою педагогічною і науковою працею. Помер 18 листопада 1885 в Станіславі.